

«Сейфуллин оқулары – 18(2): «XXI ғасыр ғылыми - трансформация дәуірі» халықаралық ғылыми - практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения - 18(2): «Наука XXI века - эпоха трансформации». - 2022.- Т. I, Ч. II.- Б. 3-6.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУДЫ ЕНГІЗУДІҢ НЕГІЗГІ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ

Ажимгереева А.Б., докторант

Алдабергенова С.С., PhD докторы

С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ.

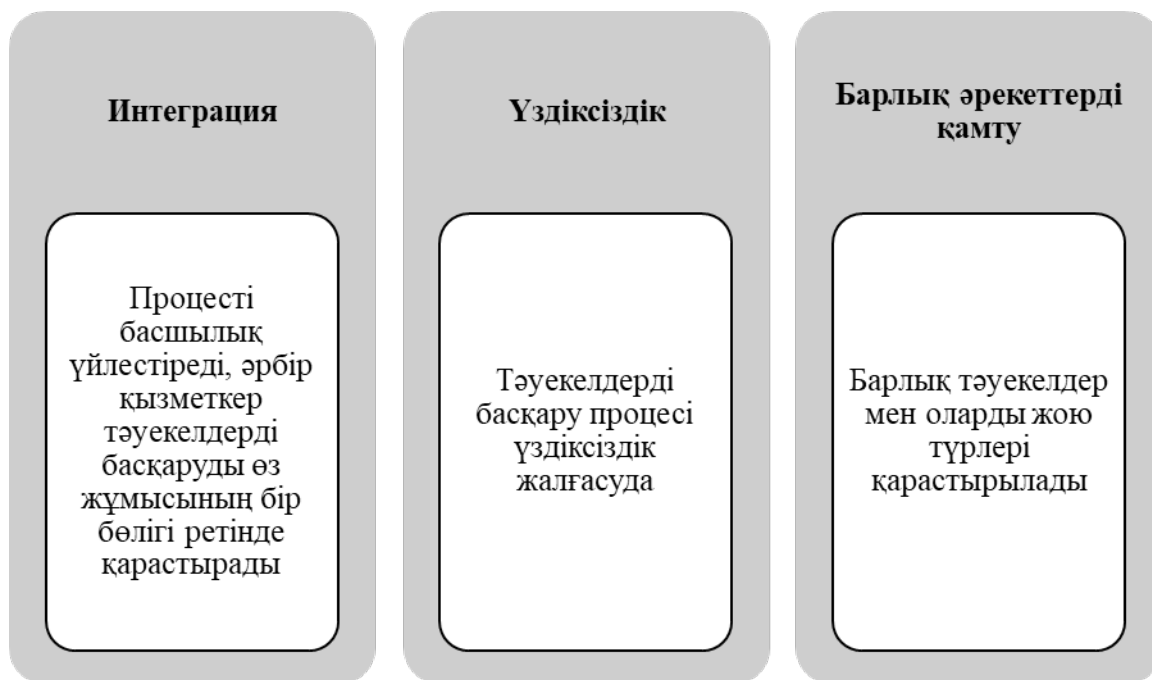
Тәуекелдерді басқарудың негізі оларды азайту бойынша мақсатты іздестіру және ұйымдастыру, ал экономикалық жағдайда кірісті алу және көбейту процесі болып табылады. Тәуекелдерді басқару-бұл басқару процесінде пайда болатын экономикалық, дәліре кайтқанда қаржылық қатынастар болып келеді. Тәуекелдерді басқару стратегия мен басқару тактикасын қамтиды. Басқару стратегиясы дегеніміз-мақсатқа жету үшін қаражатты пайдалану бағыты мен тәсілі. Бұл әдіс шешім қабылдау үшін белгілі бір ережелер мен шектеулерге сәйкес келеді. Стратегия барлық басқа нұсқаларды алыптастай отырып, қабылданған стратегияға қайшы келмейтін шешімдерге күш-жігерді шоғырландыруға мүмкіндік береді. Мақсат қажеткеннен кейін стратегия оған жетудің бағыты мен құралы ретінде тоқтайды.

Тәуекел – менеджменттің жұмыс істеуін ақпараттық қамтамасыз ету арқылы бірнеше түрге бөлінеді: статистикалық, экономикалық, коммерциялық, қаржылық және т. б. [1]. Мемлекет алдында білім беру ұйымдарының дербестігін арттыру және білім беруді басқаруды демократияландыру, жаңа оқыту технологияларын, соның ішінде кәсіптік білім берудің өзгермелі жағдайларға жылдам бейімделуіне ықпал ететін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану міндеті тұр. Ал қоғам мен еңбек нарығының қажеттіліктерін университеттің тиімді басқаруынсыз мүмкін емес, бұл білім беру жағдайында кәсіпорындарда тәуекелдерді басқаруды қолдану қажеттілігін растайды [2].

Тәуекелдерді басқару теріс және пайдалы салдармен байланысты. Тәуекелдерді басқарудың мәні жоспарланған нәтижелерден ықтимала уыт қуларды анықтау және келешекті жақсарту, шығындарды азайту және қабылданған шешімдердің негізділігін арттыру үшін осы ауытқуларды басқару болып табылады. Тәуекелді басқару жақсарту үшін мүмкіндіктерді анықтауды және оқиғалардың жағымсыз ағымының ықтималдығын болдырмауды немесе азайту дыбілдіреді.

Тәуекелдерді басқару шешім қабылдау шарттарын мұқият талдауды қамтиды. Тәуекелдерді басқару – бұл ұйымның бизнес-процестерінің тиімділігін арттыру, қызметті одан әрі жетілдіру жолдарын таңдау үшін қолдануға болатын логикалық және жүйелі процесс. Бұл бизнес процесінің кепілдендірілген өнімділігіне апаратын жол. Тәуекелдерді басқару кәсіпорынның күнделікті жұмысымен біріктірілуі керек.

Тәуекелдерді басқаруды ұйымның басқару жүйесіне енгізудің негізгі бағыттары келесі суретте көрсетілген.

Сурет 1 Тәуекелдерді басқару жүйесін ұйымның басқару жүйесіне біріктірудің негізгі бағыттары

Жоғары оқу орнының негізгі міндеттерінің бірі оқу процесінің сапасын қамтамасыз ету болып табылады, бұл жағдайда құрал негізгі процестерді анықтау болып табылады, оларды басқару арқылы осы мақсатқа қол жеткізіледі. Университетте жүзеге асырылатын негізгі процестердің қатарында оқу үдерісін ұйымдастырудың сапасына тікелей әсер ететін және қамтамасыз ететін университеттегі стратегиялық жоспарлау мен басқару жатады. Университеттің даму стратегиясы Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесінің дамуындағы өзгерістер мен тенденциялармен және тұтастай алғанда еліміздің әлемдік білім беру кеңістігіндегі әлеуметтік-экономикалық жағдайымен анықталады.

Жоғары оқу орнының тәуекелдерді басқару тәуекел дәрежесін төмендету, белгісіздік жағдайында дамудың тиімділігіне қол жеткізу үшін қолданылатын әдістер мен стратегиялардың жиынтығымен анықталуы мүмкін.

Әдістер дұрыс таңдалуы үшін бастапқы кезеңде тәуекелдерді сәйкестендіру қажет. Тәуекелдерді анықтау оларды анықтау, тану және сипаттау болғандықтан, тәуекелдердің қай жіктеу санатына жататынын түсіну маңызды[3].

ЖОО-да тәуекел-менеджментті енгізу мыналарды көздейді: бірқатар негізгі функцияларды орындауға арналған сарапшылар тобын құру, тәуекелдерді тану, олардың пайда болу себептерін анықтау, тәуекелдерді бағалау және тәуекелдерге жауап беру шараларын әзірлеу. Сарапшылар тобын құру-маңызды іс-шара. Тәуекелдерді басқару тәсілдерін таңдау және ЖОО-ның тәуекел-менеджментінің тиімділігі сараптамалық топ мүшелерінің қаншалықты құзыретті болуына байланысты болады. Білім беру секторының корпоративтік басқару тәжірибесіне тәуекелдерді басқару жүйесін енгізу негізінен ішкі бақылау мен тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіруге ұмтылумен байланысты болып келеді.

Тәуекелдерді басқарудың негізгі әдістері тәуекелді болдырмау, азайту, қайтару және қабылдау болып табылады. Дегенмен, тәуекел құралдарының жиынтығы әлдеқайда кең. Ол саяси, ұйымдастырушылық, құқықтық, экономикалық, әлеуметтік құралдарды және тәуекелдерді басқаруды қамтиды, өйткені жүйе тәуекелдерді басқарудың бірнеше әдістері мен құралдарын бір уақытта қолдануға мүмкіндік береді. Тәуекелдерді басқарудың ең жиі қолданылатын құралы сақтандыру болып табылады. Сақтандыру болжамды зиянның орнын толтыру жауапкершілігін үшінші тұлғаға беруді көздейді.

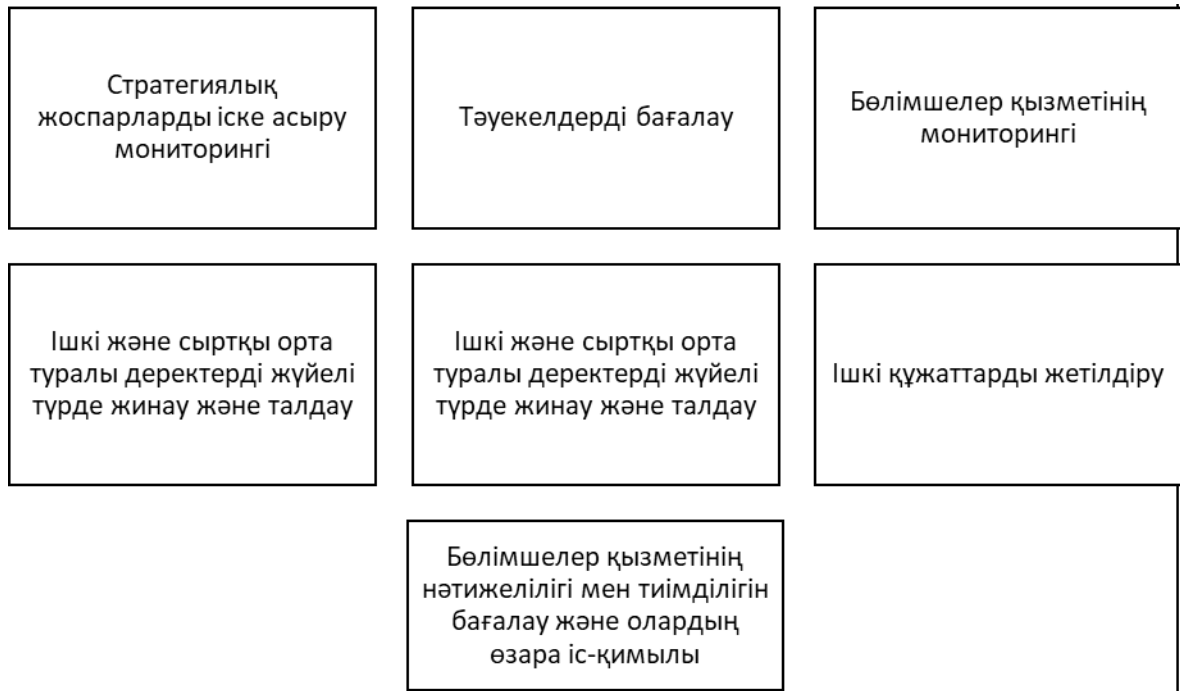
Осылайша, университеттегі заманауи стратегиялық жоспарлаудың негізгі мәселелерін бөліп көрсетуге болады:

- жоғары білім берудегі нормативтік базаны жиі өзгерту;
- қысқа мерзімді кезеңнің мақсаттары мен міндеттерін іске асыруға ұжымды бағдарлау;
- білім беру процесіне қатысушылармен өзара әрекеттесудің жеткіліксіздігі-кері байланыстың болмауы;
- басқару рәсімдерінде ашықтық пен айқындықтың болмауы.

Жоғарыда аталған мәселелерді шешу үшін университеттерге оқу процесін ұйымдастырудың барлық жекелеген элементтерін біртұтас біртұтас жүйе ретінде, оның ішінде стратегиялық жоспарлау ретінде қарастыру үшін жүйелі тәсіл қолдану ұсынылады[4].

Жүйелі тәсілмен стратегиялық жоспарлауды жүзеге асыру университеттің барлық процестерін жинауды және талдауды қамтуы керек, төменде ЖОО процестерінің моделі ұсынылған, оларды жүзеге асыру университетте стратегиялық жоспарлауды қамтамасыз етеді.

ЖОО-да стратегиялық жоспарлау

Сурет – 2 Стратегиялық жоспарлаудағы университет процестерінің моделі

Дегенмен, алға қойылған міндеттерді анағұрлым табысты жүзеге асыру үшін кез келген көрсеткішті жүзеге асырудың балама механизмі мәселесін пысықтау қажет болуы мүмкін. Бұл шара жүктелген міндеттердің орындалмау қаупін азайтуға септігін тигізеді. Сонымен қатар, орындаудың баламалы нұсқалары тапсырмаларды орындаудың әртүрлі механизмдерін салыстыру арқылы мәселені ең тиімді жолмен шешуге мүмкіндік береді. Қойылған тапсырманың баламалы орындалуын мерзімінен бұрын жоспарлау нақты мақсатты индикатордың ғана емес, жалпы стратегиялық жоспардың орындалмау қаупін айтарлықтай төмендетуі мүмкін. Тәуекелді азайтудың осы құралын енгізу кезінде бағдарламаның бұзылуына әкелетін ықтимал қауіптер мен ықтимал келеңсіз жағдайларды дұрыс бағалау маңызды. Ықтимал қауіптерді дұрыс бағалағаннан кейін туындаған проблемаларды жеңу жоспары жасалады. Бұл ретте туындаған мәселелерді шешу және тапсырма жоспарын одан әрі орындау мүмкін болмаса, тапсырманы орындаудың баламалы жоспары әзірленеді. Қорытындылай келе, білім беру ортасында тәуекелдерді басқаруды енгізу тек мүмкін ғана емес, сонымен қатар университеттер жұмысындағы динамикалық өзгеретін сыртқы факторлар, сондай-ақ жұмысты жақсартудың ішкі қажеттілігі жағдайында қажет екенін қорытындылай аламыз. Тәуекелдерді басқару кез келген кәсіпорын қызметінің барлық дерлік салаларын қамтитындықтан, жоғары оқу орындарында тәуекелдерді басқаруды енгізу тек басқару шешімдерінің сапасын ғана емес, сонымен қатар әлемдік білім беру қызметтері нарығында университеттің жалпы бәсекеге қабілеттілігін арттырады деп айтуға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

- 1 Маякова А. Risk management of sociocultural process: Digital revolution:
- Economic Annals-XXI. - 2021. Т 186. Вып 11-12. - С. 48 - 57.
- 2 Тәуекелдерді басқару. Электрондық ресурс:
risk24.ru/riskmanagment.htm
- 3 Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 "Білім туралы" Заңы
- 4 Тәуекелдерді басқару // еркін энциклопедиядан алынған Материал.
Электрондық ресурс.:
ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8